

Mumien i Falun – minne från

Historien börjar med att en äkta egyptisk mumie från 1000 f Kr hittas i Falun. Hur kom den till Falun, och varifrån? Många av svaren finns hos Märten Prag, infektionsläkare i Örebro. Han är sonson till doktor Anders Prag, historiens huvudperson.

För några år sedan hittades ett antal mumiedelar i ett vindsförråd på Kristinegymnasiet (tidigare Högre allmänna läroverket) i Falun. Fyndet bestod av en balsamerad skalle, två händer och en fot. Varför låg den i en låda på en vind i Dalarna? Var kom den ifrån? Ingen visste, men en sak var i alla fall säker; om det var en mumie av kunglig börd, så var det en stor sensation.

Kontakt togs med Geoffrey Metz, egyptolog vid Uppsala universitet, som blev intresserad och snart fanns på plats i Falun för en undersökning.

– Mumien är tills nu helt obekant för mig. Men den är äkta och med utgångspunkt från balsamerings-tekniken cirka 3 000 år gammal, det vill säga från tiden cirka 1000 f Kr. Mumien är så fin att den platsar bäst på ett museum, konstaterade Metz.

Men äkthetsbeviset förklarade inte hur mumien

MARIN-LÄKAREN Anders Prag, här i marinläkaruniform, antecknade flitigt under sin orientaliska resa 1905–06. Utdrag ur hans dagbok finns att läsa nedan.

hamnat på läroverkets gamla vind. En ledtråd var en gammal etikett på glashöljet runt mumien där det bland annat stod: »Egypten, Thebe, 1908. D:r Prag.« Ytterligare efterforskningar ledde till en tidigare elev, doktor Anders Johan Prag, född i Nås 1873. Mellan 1904 och 1908 tjänstgjorde han som marinläkare. Doktor Prag var senare stadsläkare med mottagning i Malmö.

Den spännande mumiehistorien fortsätter hos överläkare Märten Prag, verksam på Universitetssjukhuset, Örebro. Han är läkare i tredje generationen, son till Sven Prag och sonson till Anders Prag.

Märten Prag har dagboksanteckningar, välskrivna resebrev och fotografier som styrker teorin om att hans farfar skänkt mumien till sin forna läroanstalt i Falun. Här framgår bland annat att Nåsbon Anders Prag gjorde en resa med prins Wilhelm åren 1905–1906, då han var fartygläkare på marinens skolskepp HM Korvett »Freja«. Resan gick bland annat till Madeira, Gibraltar, Tunisien, Egypten, Turkiet och Italien. I »Frejas« vinterexpedition angjordes hamnar som Alexandria och Konstantinopel, och det gjordes även en »avstickare« uppför Nilen.

Så vitt man vet fick Anders Prag mumiedelarna i

Utdrag ur fartygläkare Prags dagbok 1905–1906

» I egenskap av marinläkare kommanderades jag hösten 1905 att tjänstgöra under HM Korvett Frejas vinterexpedition i främmande farvatten. Den 7:de november kl. 4 em lättade vi ankar för att för första gången visa vår gamla, nu pånyttfödda örlogsflagga (det var tiden strax efter unionsupplösningen) i främmande farvatten. Våra hamnar voro bestämda sålunda: Funchal, Gibraltar, Tunis, Alexandria, Konstantinopel, Piraeus, Neapel, Dartmouth.

Bubonpest i Funchal

Då jag morgonen den 29 nov gick i land möttes jag av ett rykte att ett par fall av den fruktansvärda bubonpesten skulle ha inträffat i Funchal. Hur här förhöll sig var ej gott att veta, men efter att ha konfererat med mig beslöt chefen att genast avbryta förbindelserna med land och att avgå snarast möjligt. Jag kunde ej annat än att ge detta råd och chefen hade ett alldeles för stort ansvar för att ej anse sig nödsagad att följa detsamma.

Prins Wilhelm var misslynt, när han gick miste om en bankett för honom i land. Jag måste erkänna att jag hade mina dispyter med honom angående det kloka och berättigade i mitt råd. Emellertid, klart sundhetspass erhöles, och den 30 nov lättade vi ankar.

Gibraltar – en avliden

I Gibraltar måste jag till sjukhus avpollitera en av kamraterna, Löjtnant Udén, som led av blodförgiftning i sam-

MINNEN FRÅN RESAN
Mumien i Falun (längst t v) kom från Anders Prags resa till Egypten. Doktorn på kamelrygg syns som sjätte person från vänster på bilden som togs vid utflykten till pyramiderna. Prins Wilhelm är tredje kamelryttaren från vänster. Sällskapet reste runt i Orienten med ångkorvetten »Freja«.

Foto: Jan A. Rune.

Marinläkaren, prinsen och korvetten

Anders Prag föddes 1873 i Nås och flyttade till Falun där familjen Prag drev en tobaksfabrik. Han tog studenten i Falun 1891 och utbildade sig till läkare i Stockholm. Under några år i början av 1900-talet var han knuten till flottan som marinläkare. Därefter var han resten av sitt liv verksam som läkare i Malmö där han avled 1947.

Prins Wilhelm (1884–1965) var son till Gustaf V och drottning Victoria och bror till Gustaf VI Adolf. Carl Wilhelm Ludvig var prins av Sverige och Norge (från 1905 prins av Sverige) och hertig av Södermanland.

HM Korvett »Freja« var en svensk ångkorvett som sjösattes 25 juli 1885. Hon var då det största fartyg som någonsin byggts helt i stål i Sverige. Mellan åren 1886 och 1906 gjorde hon flera långresor. Efter att ha tjänstgjort som korvett i många år togs hon ur tjänst 1907 och byggdes om till logementsfartyg i Karlskrona. ■

doktor Prags kungliga resa

gåva av en medresenär, men han skänkte dem till Kristineskolan, hans blivande hustru ville inte ha sådana prydnader i hemmet.

– I egenskap av infektionsläkare är det intressant att läsa lite om min farfars professionella verksamhet på »Freja«. Dagboksanteckningarna och breven vittnar om en hel del dramatik och svårigheter att ta ställning till, konstaterar Mårten Prag.

»Nu har jag ett drygt arbete att skildra de sista dagarnas händelser och jag gör det ej med lätt sinne, ty vi ha sjukt ombord, otäckt sjukt, i det att en epidemi, som utbröt i Alexandria hotar utveckla sig till nervfeber, jag trodde en karl skulle dö i natt som var. Roligt har jag haft, men nu är det tjuvtjockt. Nervfeber ombord samtidigt som mamma Viktorias älsklingsgosse. Vi gå nu att söka hamn snarast möjligt...«

IMårten Prags ägo finns även ett vackert skeppsschatull i mahogny efter farfar. Här finns katetrar för olika tappningar av kroppsvätskor, kirurgiska knivar och saxar, en kraftig revbensång, amputationssågar och mycket annat.

– Instrumenten ger en bild av förutsättningarna för en läkare för hundra år sedan. Jag är imponerad

INSTRUMENT
Dr Prags skeppsschatull med kirurgiska verktyg samt katetrar för tappning av olika kroppsvätskor.

SONSONEN
Dr Mårten Prag och farfar Anders Prags byst av skulptören Axel Ebbe.

Foto: Weine Ahlstrand

av den kunskap man besatt. Man visste mycket om hur sjukdomarna uppkom och spreds men hade inte alltid botemedlen, säger Mårten Prag.

Anders Johan Prag fick en del av sin kunskap från en tropikkurs i Liverpool 1904. Även härifrån finns noggranna kursanteckningar bevarade.

– Säkert kom den kunskapen väl till pass när tyfo- idfeber och annat bröt ut under Medelhavsresan, menar Mårten Prag.

Sonsonen har själv rest en del i sin farfars fotspår. Bland annat var han för en tid sedan i Istanbul (Konstantinopel) där Anders Prag mottog sultan Abdul Hamids medalj och upplevde en hel del andra sjömansäventyr.

– Farfar var en driftig och socialt engagerad person. Saknades det pengar så var det inte ovanligt att hans patienter slapp att betala.

– Dessutom var han lutsångare av rang och en uppskattad sällskapsmänniska. Det vore trevligt om det blev en bok av alla anteckningar, brev och bilder efter honom.

Weine Ahlstrand
frilansjournalist

band med eczem (som han fick efter en öroninflammation). Han avled sedemera. Efter hans avgång från fartyget blev vi tretton till bords, men dessbättre var det ingen som däröver förfasade sig. Och många år gingo, innan döden började sin skörd bland dessa tretton.

Uppför Nilen

Under resan hade order från högre ort kommit, att jag skulle detacheras från fartyget och medfölja prins Wilhelm och hans adjutant på en resa uppför Nilen

till Assouan. Jag hade själv provocerat denna anordning genom att framhålla hur vanskligt det kunde ställa sig för ett sällskap på endast två personer och utan tillgång till läkare på en sådan färd. Att resa i furstligt sällskap och på kunglig bekostnad var ju inte fy skam.

Det är ogörligt att här göra en framställning eller uppräknna allt vad vi såg, alla dessa härliga ruiner av flertusenåriga tempel, alla dessa städer och statyer och dessa reliefer med sina enkla, sköna linjer...

Till Konstantinopel

Ombordkommen fick ja veta, att den tyske läkare som vikarierat för mig under min utflykt haft mycket att göra, på grund av att en epidemisk tarmsjukdom utbrutit ombord. Tillståndet var nu något bättre, de flesta hade tillfrisknat, men när jag fann tydlig mjältförstoring på en av de sjuke, ombesörjde jag hans avpolltering till sjukhus.

Från Alexandria lättade vi för att vända stäven norrut mot Konstantinopel. Under vägen tillfrisknade flertalet ➔

► av det insjuknade manskapet, men några försämrades, och symtom tillstötte som gjorde tarntyfus sannolik. Detta var synnerligen oangenämt, men man fick ju tills vidare ta sina mått och steg så gott man kunde, och resan forcerades.

Vi förtöjde först vid mynningen av Gyllene Hornet, den långsmala, bågformigt böjda vik, som skjuter in från Bosporen och skiljer den äktturkiska stadsdelen Stambul från Galata och Pera, handelskvarteren och den europeiska stadsdelen.

Akterut skönjdes det brusande folklivet på Galatabron, som korsar Gyllene Hornet, om styrbord hade vi Stambul med den på en utskjutande udde härligt belägna Gamla Seraljen och om babord Galata och Top Haneh, vår landstigningsplats vid arsenalen. På andra sidan Bosporen förut om fartyget avtecknade sig i blått Skutari. Jag är stark patriot och håller styvt på Stockholm, i synnerhet som man sagt mig, att det skall vara världens vackraste huvudstad. Min säkerhet om den rätta placeringen av denna hederstitel rubbades dock då jag skådade Konstantinopel.

Strid om diagnos

Jag fick strax efter ankomsten avlevera mina sjuka till tyska sjukhuset, där läkaren icke ville gå med på min diagnos tyfus abdominalis utan ville sätta diagnosen epidemisk hjärnhinneinflammation.

Jag blev fullständigt bestört, ty var och en vet vad en epidemi av den sjukdomen ombord på ett fartyg vill säga. Jag begärde dock, att blodreaktion skulle utföras. Då jag kom tillbaka till sjukhuset, så var trots allt blodprov ej gjort. Den tyske läkaren med professors namn, heder och värdighet, som var överläkare på medicinska avdelningen ansåg det ej nödvändigt. Nej, som sagt var, blodprov behövdes icke, tyckte professorn, ity att det var meningit. Jag blev alldeles utom mig och tog ett heligt löfte från assistentläkaren att göra blodreaktionen till dagen därpå.

(Till sist visade det sig att den svenske läkaren haft rätt. Dispyten väckte dock en del diplomatiska förvecklingar, och trots sitt rådiga agerande fick doktor Prag oförskyllt ta på sig delar av skulden för den diagnostiska oredan.)

Desinfektion av hela fartyget

Emellertid, vår sjukaste matros dog i

sin tyfoidfeber på tyska sjukhuset och sedan ytterligare några insjuknade förts dit, framhölls nödvändigheten av en radikal desinfektion av hela fartyget. Vi hade naturligtvis under resan och sedermera vidtagit alla försiktighetsåtgärder, men i Konstantinopel blev det andra bullar av. Sultanen gav order, sundhetsmyndigheterna gävo order och den ena desinfektionskommissionen efter den andra kom ombord och vände upp och ner på vad de kunde, utan att ta hänsyn till vad föregående kommission gjort. Jag försökte få någon metod i det hela, men de »hade sina order«. Som ett exempel kan jag nämna att sjukhytten blev sublimatdränkt 3 gånger, utan att någon sjuk legat där efter det att den första kommissionen grasserat.

Mötet med sultanen

(Doktor Prag mötte också den enväldige härskaren i ottomanska riket, sultanen Abdul Hamid II.)

Åtföljd av prins Wilhelm, som för honom presenterade »Frejas« office-rare gick sultanen sedan utefter vårt led och tryckte våra händer. Då han kom till min ringhet: »Monsieur le docteur Prag« stannade han och yttrade några ord som av ceremonimästaren tolkades: »Hans majestät hoppas att Er vistelse i hans huvudstad ej blivit alldeles fördärvad av det myckna arbetet med den tråkiga epidemien.« Jag bugade djupt och nådens sol sände mig ännu en stråle: »Hans majestät ber att få uttrycka, att det för hans läkare varit en ära att ha fått samarbeta med en så framstående kollega!« Och åter bugade jag tyst, att säga något hade visst varit malplacerat.

På väg hem – med kronprinsessan Victoria och dr Munthe

I Neapel kom kronprinsessan Victoria ombord sista dagen av vår vistelse. Hon var mycket vänlig som hon alltid är, särskilt då det gäller marinen. Vi hade äran att skjutsa henne till Capri. Där kom en herre ombord, rätt slarvigt klädd, flängde av sig sin slokiga halmhatt i en rätt nonchalant hälsning för kungligheten och följde henne till Capri. Det var Dr Munthe, hennes livläkare.

Vi anlände till Karlskrona på ett datum jag glömt. Jag minnes blott hur underbart det smakade, det färska svenska vörtbrödet vi fingo ombord strax vi ankrat. ■

Samlad kunskap i kognitiv medicin

KOGNITIV MEDICIN

448 sidor

Författare: Christer Nilsson, Anders Wallin, Lars-Olof Wahlund, redaktörer

Förlag: Norstedts; 2011

ISBN 978-91-13023-22-9

Våra kognitiva processer påverkas vid en rad olika tillstånd och sjukdomar. I boken »Kognitiv medicin« är det kognitiva perspektivet det gemensamma temat för de 33 avsnitten författade av drygt 40-talet skribenter. Konceptet är innovativt och väcker nyfikenhet, samtidigt som det är tydligt att redaktörerna ställts inför vissa utmaningar. Utifrån ett mångårigt arbete i det nationella nätverket, Svensk förening för kognitiva sjukdomar, gör man nu ett försök att presentera den samlade kognitionsvetenskapen i en skrift. Och på så sätt är boken ett välkommet tillskott i den medicinska och psykologiska litteraturen. Någon motsvarighet finns inte på svenska språket.

Man får inledningsvis en bra överblick över de kognitiva funktionerna och neurovetenskapen bakom dessa. Läsaren får en aktuell uppdatering av det senaste inom kognitionsvetenskapen. Likaså avhandlas överskådligt flertalet tillstånd som primärt eller sekundärt påverkar de kognitiva processerna. Och då inkluderas även mer »traditionellt« psykiatriska tillstånd som schizofreni och depression. Mer styvmoderligt avhandlas tvångssyndrom i ett avsnitt som rör tillstånd med debut i barndomen, medan ångest/oro som påverkar kognition och beteende saknas helt. Att belysa vasculär kognitiv sjukdom utan att beröra stroke och dess konsekvenser för kognitionen, med t ex neplekt och språkstörningar, väcker frågor. Här finns mer kognitionskunskap att förmedla innan man kommer in på demensområdet. Omfånget och bredden är bokens styrka. Men kanske kunde sådana relativt prevalenta tillstånd och deras koppling till kognition fått ta mer plats på bekostnad av mer sällsynta tillstånd som familjär CJD och kuru.

Den kognitiva vetenskapen utvecklas med stormsteg. Vi får hoppas att »Kognitiv medicin« följer den utvecklingen och befäster den självklara plats inom kognitionsmedicinen som boken nu tagit. Nivån på materialet gör att boken lämpar sig för flera grundutbildningar inom vården likaväl som för vårdens medarbetare.

Jan Marcusson

överläkare, professor, avd för geriatrik, Linköpings universitet